

KNIŽNICA AKO PRIESTOR CELOŽIVOTNÉHO VZDELÁVANIA

MGR. ZUZANA KOPECKÁ, PHD.

 zuzana.kopecka@
krajsskakniznicanitra.sk

 Krajská knižnica Karola Kmeťka
v Nitre

 www.krajsskakniznicanitra.sk

Currently, we are noticing a significant transformation of Slovak libraries into cultural community centres, which results primarily from the increasing social demand for a space providing educational programs and leisure activities for all generations. The article deals with the possibilities of implementing intergenerational education in the library space, which – as an activating factor – has the prerequisites to support literacy development on multiple levels.

Keywords: libraries in Slovakia; intergenerational exchange; lifelong learning; literacy; cultural community centres; socialization

Jedným zo základných aktivizujúcich činiteľov v edukačnom procese je prostredie, ktoré má tendenciu podnietiť deti, mládež, dospelých i seniorov k určitým výkonom. Knižničný priestor sa väčšine populácie spája výlučne s knižnično-informačnými službami, výpožičkami, s rešeršami na záverečné alebo semestrálne práce či orientáciou vo фонде, ale zameranie súčasných knižníc presahuje toto tradičné určenie. Rozšírenie knižničnej pôsobnosti sa odvíja od narastajúceho dopytu po vzdelávacích, odborných a záujmových aktivitách, podujatiach a projektoch z oblasti kultúrneho a kreatívneho priemyslu s cieľom zvyšovať vzdelanostnú úroveň, informačnú a čitateľskú gramotnosť alebo tvorivé zručnosti, a to bez generačného ohraničenia. Priaznivá klíma je prvotným predpokladom optimálneho profilovania daného priestoru v zmysle komunitného kultúrneho centra schopného pôsobiť ako stimul na zefektívnenie práce. Pojem komunita (Rabušicová a kol., 2016, 158) na jednej strane predpokladá jestvovanie určitého lokálneho sociálneho systému, ale komunita môže byť definovaná aj ako typ vzťahu, identity a súdržnosti podobne zmýšľajúcej skupiny ľudí. Ak sa knižnica profiluje ako priestor na rozvoj vzájomných vzťahov, interakcie či medzigeneračnej výmeny, v takom prípade nadobúda výrazný sociálny rozmer. Výnimočnosť knižnice preto spočíva práve v jej potenciáli integrovať všetky generácie do cielene

organizovaných aktivít zameraných na osobnostný rozvoj, ako aj na orientáciu v aktuálnych spoločenských problémoch či sociálnych zmenách a v podieľaní sa na tvorbe ich možných riešení. Spojivom sa tak stáva sociálne puto tvorené v priestore, s ktorým sú jednotlivé generácie čitateľov/návštevníkov určitým spôsobom spätí.

Súčasná moderná knižnica kladú dôraz aj na realizáciu medzigeneračnej výučby, pričom daný edukačný proces sa vo veľkej miere odvíja od nových foriem rozvíjania citlivého prístupu (nielen) k umeleckému dielu v knižničnom priestore, ale aj k aktivizovaniu kreatívneho myslenia všetkých generácií. Reitermanová (Národná galéria v Prahe) uskutočnila výskum zameraný na porovnanie priebehu a výsledkov tvorivého procesu detí na základe zmeny ich prirodzeného predškolského prostredia (Mišurcová – Severová 1997, s. 176 – 177). Výsledky výskumu ukázali, že opakovaný kontakt detí s umeleckými dielami priamo v galérii spojený s besedami o obrazoch (v porovnaní s aktivitami realizovanými v prostredí materskej školy) podnecoval hlbší záujem o dielo, ale aj snahu porozumieť mu. Prostredie spolu s obsahovou náplňou výstavy sa tak stalo dominantným stimulom k výtvarnému prejavu, ktorý bol obohatený o prvky inšpirované zážitkami z návštevy galérie a bezprostredným kontaktom detí s umeleckými dielami. Pozitívny efekt výskumu sa

pretavil do zvýšenej frekvencie návštev galérie aj mimo besied organizovaných galériou v spolupráci s materskou školou, a teda aj do narastajúceho záujmu danej cieľovej skupiny o vizuálne umenie. Podľa Mišurcovej a Severovej (1997, s. 5) potreba umenia nevyplýva len z estetického hľadiska. Ľudia majú oň záujem, pretože umelecké dielo je schopné prispieť svojou obsahovou náplňou k rozširovaniu skúseností, poznatkov, citov, vzťahov a postojov, čím zároveň vedie k obohacovaniu života o nové rozmery. Princíp súčasného fungovania galérií založený na snahe atraktívniť vizuálne umenie prostredníctvom vzdelávacích aktivít, besied a najmä priameho kontaktu s umeleckou tvorbou je uplatnený aj v knižniciach, ktoré nechcú prísť o svoju čitateľskú základňu, preto sa snažia o jej upevnenie a generačné rozšírenie.

Priamy kontakt s literárnym textom obsiahnutým v knihe – podobne ako s obrazovým materiálom sústredeným v galérii – sa v prípade knižníc stáva prostriedkom na rozvoj kľúčových kompetencií potrebných v súčasnom globalizovanom svete. Ak je základným stavebným pilierom každej knižnice práve literárny text, ktorého hlavným účelom je prenos informácií a plnenie určitého komunikačného zámeru, práve transformácia priestoru knižnice na kultúrne komunitné centrum vytvára predpoklady na rozvoj schopnosti sprostredkovať komunikačný obsah širšej verejnosti, a to zrozumiteľným a efektívnym spôsobom. Za vznikom textu totiž stojí celý tvorivý proces od „spájania písmen do slov, slov do viet, viet do súvetí, odsekov atď. Toto spájanie nie je náhodné ani mechanické, ale podlieha pravidlám príslušného jazyka. Samozrejme, pred začatím písania má píšuci predstavu o cieľi písania, o efekte, ktorý chce písaním dosiahnuť, a o konkrétnych alebo potenciálnych adresátoch. Tomu prispôbuje obsah a štýl textu“ (Gavora a kol. 2008, s. 10). Aktivity moderných knižníc sa odvíjajú od podobných predpokladov a postupov uplatňovaných pri tvorbe textu, keďže sú založené na netradičnej forme popularizácie, ktorá súvisí s aktuálnymi požiadavkami spoločnosti. Knižnice tak prispôbujú komunikačný jazyk a obsahové zameranie vlastnej činnosti s cieľom zvyšovať záujem o samotnú knihu, a tým rozvíjať zmysel pre estetiku či uchovávať hodnotový systém, na ktorého tvorbe sa podieľajú práve knižné obsahy. Ďalším prostriedkom na dosiahnutie tohto cieľa je súbor kreatívnych činností, organizovaných jednotlivými úsekmi príslušnej knižnice, ktoré síce z veľkej časti vychádzajú práve z práce s textom, ale toto východisko mnohokrát presahujú svojim me-

dziodborovým charakterom. V medzigeneračných programoch realizovaných pod záštitou knižníc vo veľkej miere rezonujú práve tie, ktorých pridanou hodnotou je medzigeneračná výmena a celoživotné vzdelávanie. Masívny civilizačný pokrok spojený so sprístupnením informačných technológií bežným používateľom si vyžaduje schopnosť orientácie v množstve dostupných informácií a vyhodnocovania ich relevantnosti a použiteľnosti v ďalšom komunikačnom procese. V kontexte digitalizácie a informatizácie je preto nevyhnutný rozvoj kompetencií, ktoré *Medzinárodná spoločnosť pre technológie vo vzdelávaní* (ISTE) sústreďuje do niekoľkých oblastí. Ide o tvorivosť a zmysel pre inovácie (tvorba originálnych diel, hypotéz na základe modelov a simulácií), komunikáciu a spoluprácu (práca v tímoch, rozvoj medzikultúrneho porozumenia, prezentačné schopnosti), vedecké myslenie a prácu s informáciami, kritické myslenie, digitálnu gramotnosť a napokon ide aj o motiváciu k celoživotnému vzdelávaniu (Hanuliaková 2015, s. 17 – 18).

V celoživotnom vývoji ľudskej osobnosti rozlišujeme niekoľko socializačných fáz vyznačujúcich sa špecifickými znakmi, potrebami a požiadavkami na začlenenie jedinca do spoločnosti alebo podmienkami nevyhnutnými pre ďalší osobnostný rozvoj. Kultúra je dôležitou súčasťou socializácie už v detstve, keďže je výsledkom činností a skúseností na seba nadväzujúcich generácií – je kultúrnym dedičstvom, ktoré si osvojuje nasledujúca generácia ako potrebný prostriedok začlenenia sa do spoločnosti a participácie na jej kultúre, a teda aj na umeleckej sfére. Dieťa sa dostáva do prvého kontaktu s umením zväčša spontánne, a to prostredníctvom jednoduchých a esteticky hodnotných hier tradovaných v jednotlivých kultúrach z generácie na generáciu (Mišurcová – Severová 1997, s. 17). Hra pritom funguje ako aktivizujúca metóda aj v nasledujúcich fázach osobnostného vývoja, pričom špeciálne miesto má v cieleňom edukačnom procese zameranom na rozvoj tvorivého myslenia a kreativity. Podľa Portmannovej (2004, s. 11) sa špeciálny dôraz na kreativitu kladie práve pri hre v (heterogénnych) skupinách. Pri hre totiž možno funkčne využiť priestor na jej realizáciu, experimentovať bez strachu z chýb a vyskúšať neobvyklé možnosti výučby odrážajúce všetky duševné procesy, podporujúce komunikáciu a simulujúce rôzne sociálne procesy.

O tom, že hra nie je výlučne detskou záležitosťou, ale podnecuje tvorivé myslenie na medzigeneračnej úrovni, svedčia výstupy zo skupinových záujmových

aktivít knižníc stierajúcich hranice medzi generáciami a úrovňou vedomostí, skúseností či vlastných stanovísk (možno spomenúť napríklad silný emotívny účinok psychomotorických hier u detí, dospelých aj seniorov). Efektívne učenie tak nespočíva iba na rozvoji kognitívnej oblasti – racionálneho poznávania vecného obsahu, ale dôležitú úlohu v edukačnom procese majú práve zmyslové skúsenosti či emočná sféra. Napokon ide o oblasti nevyhnutné pre začlenenie sa jedinca do spoločnosti a vystúpenie z vlastnej sociálnej izolácie, a to v akomkoľvek veku. Jedným z hlavných prínosov takto cieleného edukačného procesu je budovanie medzigeneračných vzťahov na základe porozumenia a empatie voči iným generáciám. Potreba vzdelávania v rámci socializačného procesu teda nie je výlučnou záležitosťou detstva a dospievania, keďže vzdelávanie znamená celoživotný proces umožňujúci človeku „držať krok“ so zmenami v oblasti ekonomického, kultúrneho, spoločenského a politického života, čím sa mu poskytuje priestor na eliminovanie negatívnych socioekonomických vplyvov na jednotlivca (Barták 2008, s. 10). Vzdelávacie aktivity v postproduktívnom veku taktiež prispievajú k rozvoju občianskej, informačnej, jazykovej alebo ekonomickej gramotnosti, respektíve ku gramotnosti trvalo udržateľného rozvoja, ako aj k budovaniu pocitu dôstojnosti, začleneniu sa do spoločnosti či fyzickému a duševnému zdraviu. Keďže možnosti edukácie seniorov sa v súčasnosti

zaraďujú k aktuálnym spoločenským témam, popri univerzitách a akadémiách tretieho veku sa práve kultúrne inštitúcie čoraz viac profilujú ako miesta neformálneho vzdelávania a sociálneho kontaktu.

Ak knižnice aktívne a funkčne využívajú nástroje, ktoré podnecujú záujem širokej verejnosti o potreby súčasnej spoločnosti, v konečnom dôsledku sa podieľajú na procese celoživotného vzdelávania a s ním súvisiacej socializácie a budovania pozitívnych vzájomných vzťahov. Súčasné moderné knižnice si stanovujú ciele a prostriedky na ich dosiahnutie podľa aktuálnych požiadaviek doby, a tak nemožno hovoriť o danom priestore ako o archívnom mieste, v ktorom zastal čas. Podmienkou transformácie knižníc na komunitné kultúrne centrá s vysokou návštevnosťou, ako aj úspešnej realizácie akýchkoľvek vzdelávacích projektov či záujmových aktivít so simultánnym zachovaním tradičných knižničných služieb je však dodržanie niekoľkých zásad, ktoré Gracová a Selecký (2017, s. 45 – 47) považujú za najvšeobecnejšie zákonitosti kvalitného výchovno-vzdelávacieho procesu, a to zásada vedeckosti, primeranosti, sústavnosti, aktivity a angažovanosti, motivácie a uvedomelosti. Kvalita poskytovaných služieb sa napokon odrazí na kvantite návštevníkov a rozšírení čitateľskej základne, čím sa knižnice opäť dostanú do povedomia ako inštitúcie s bohatou tradíciou a pretrvávajúcim významom pre život v súčasnej spoločnosti.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- Barták, Jan. 2008. *Jak vzdělávat dospělé*. Praha : Nakladatelství Alfa, 2008. 191 s. ISBN 978-80-87197-12-7.
- Gavora, Peter a kol. 2008. *Ako rozvíjať porozumenie textu u žiaka*. Nitra : Enigma, 2008. 193 s. ISBN 978-80-89132-57-7.
- Gracová, Drahomíra – Selecký, Erik. 2017. *Vývojové trendy edukácie seniorov na univerzitách tretieho veku v Európe*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. 2017. 149 s. ISBN 978-80-557-1378-6.
- Hanuliaková, Jana. 2015. *Aktivizujúce vyučovanie*. Bratislava : IRIS. 2015. 127 s. ISBN 978-80-8153-036-4.
- Mišurcová, Věra – Severová, Marie. 1997. *Děti, hry a umění*. Praha : ISV. 1997. 195 s. ISBN 80-85866-18-8.
- Portmannová, Rosemarie. 2004. *Hry pro tvořivé myšlení*. Praha : Portál. 2004. 118 s. ISBN 80-7178-876-7.
- Rabušicová, Milada a kol. 2016. *Mezigenerační učení. Teorie, výzkum, praxe*. Brno : Masarykova univerzita. 2016. 294 s. ISBN 978-80-210-8460-5.